

Geschiedenis Excelsior archief

Gelukkig is veel van het archiefmateriaal van de op 3 juni 1902 opgerichte Leidse Gymnastiek- en Schermvereniging "EXCELSIOR" bewaard gebleven. Jammer genoeg niet alles. Dat kan ook haast niet.

Veel materiaal heeft decennialang verspreid bij (oud-)bestuursleden een plekje gevonden. Sedert een twintigtal jaren is alles bijeen gebracht en in 1979 is van het waardevolle verenigingsmateriaal een voorlopige inventaris gemaakt, een overzicht dat de basis vormde voor deze definitieve uitvoering. Als gevolg van een indeling van sommige verenigingszaken per tien jaar in de tachtiger jaren, het vertrek van de eerste secretaris in 1971, en wegens ruimtegebrek, akkoordeerde het bestuur het voorstel alle verenigingsstukken tot en met 31 december 1970 te scheiden, te inventariseren en dit over te dragen aan het Leids Gemeentearchief.

Van de oprichting van Excelsior is niets bewaard gebleven. In het rijke archief zijn de notulenboeken het oudste. Zij beginnen al in 1903 en 1904. De eerste contributie werd op een suikerzak geschreven. Deze zak is er helaas niet meer. De contributieboeken vangen aan in 1906. Het eerste kasboek is van 1905. Het clubblad De Dislok, opgericht in 1947, is compleet. Wat verder ontbreekt, is de correspondentie tot het midden van de vijftiger jaren van de twintigste eeuw. Ondanks uitgebreide naspeuringen kwam dit materiaal niet tevoorschijn. Men mag gevoeglijk aannemen dat het vernietigd is. Desondanks geeft het vele dat rest een goed beeld van het reilen en zeilen van deze Leidse club, waarvan de naam betekent: "STEEDS HOGER".

Emiel van der Hoeven, 1990.

Al bij de overdracht van de Excelsiorinventaris 1902-1970 in 1990 stond het voor mij vast dat 2002, het 100-jarig bestaan van de vereniging, een mooie gelegenheid zou zijn om een periode af te sluiten en het tweede deel van het verenigingsarchief te inventariseren en in bruikleen over te dragen aan het Leids Gemeentearchief, nu Regionaal Archief Leiden (RAL).

In mijn periode als tweede secretaris (1974-1986) hield ik al rekening met de indeling van de lopende stukken die zouden moeten aansluiten op de oude inventaris. Alle medebestuurders trachtte ik er van te doordringen verenigingsstukken niet weg te gooien maar in te leveren. 'Ik gooi liever tien keer een dubbel stuk weg, dan dat jullie één onbekend stuk vernietigen.' Velen hielden zich hieraan. In de loop van de tijd maakte de oude garde plaats voor nieuwe bestuurders. De contacten waren nog steeds prima. Het archief veranderde. De notulenboeken werden vervangen door computeruitdraaien. Dat heeft als consequentie dat soms bestanden vernietigd zijn of een pc crashte, met alle gevolgen van dien. Dan denk je: 'Er zijn toch nog wel bestuurders die een uitdraai van de verloren bestanden bezitten.' Helaas is dat niet altijd zo. Daarom zijn er inventarisnummers met de vermelding: ontbreekt of met hiaten. Dat is zonde, maar het is niet anders. De informatieverstrekking is in de afgelopen 35 jaar aanzienlijk uitgebreid. Daarnaast zijn de verenigingsactiviteiten toegenomen. Dit zorgt voor een forse uitbreiding van het aantal inventarisnummers. Niet alleen van de vereniging zelf, maar ook van de overkoepelende organisaties. In overleg met de Archiefinspectie van het RAL is gekozen voor het integreren van de oude met de nieuwe inventaris. Hierdoor loopt de nummering door elkaar, maar staan de relevante stukken gegroepeerd bijeen.

Deze nieuwe inventaris legde tevens de basis voor het grootse eeuwfeest in 2002. Een geslaagd feest met als klap op de vuurpijl de verschijning van het jubileumboek, de koninklijke onderscheiding en de succesvolle tentoonstelling in het RAL in 2003.

Het bovenstaande genereerde een enorme hoeveelheid archiefdozen die jarenlang in een kamer stond opgestapeld en te veel ruimte in beslag nam. Het sorteren en inventariseren was een grotere klus dan ingeschat. Vanaf 1969 mag ik mij met veel plezier over het rijke Excelsiorarchief ontfemen. Excelsior mag zich gelukkig prijzen met dit schitterende en omvangrijke archief.

Veel medewerking heb ik van huidige en voormalige bestuurders ontvangen. Daarvoor hartelijke dank. Maar ook thuis betrek ik hierin. Het accepteren van de opslag van die tientallen dozen vraagt de nodige souplesse. Daarvan zijn we nu 'verlost'.

Mens sana in corpore sano

Eind negentiende eeuw telde Leiden betrekkelijk veel gymnastiekverenigingen. Deze waren al dan niet gecombineerd met toneel of schermen. Vanaf 1880 zien we Indhra, Sparta (1882) met het credo: Mens sana in corpore sano, Hercules (1894), Thalia Melpomene (1896), Wilskracht en Genie (1897), Perseus (1897) en Wilhelmina (1898). Damesverenigingen volgden na 1902.

Excelsior was anders. Excelsiors basis lag bij de arbeidende bevolking. Het waren de jongens van de straat die zich thuis voelden bij deze nieuwe gymclub. Aan het begin van de twintigste eeuw voetbalde een aantal jongens van de Langegracht op een veldje aan het Zwarte Pad. Omdat dit verboden werd, verrichtten zij op straat aan palen en hekken met een balk enige acrobatische toeren. Hun enthousiasme was zo groot dat ze besloten in verenigingsverband verder te gaan. Zij richtten daartoe op 3 juni 1902 de 'Gymnastiek- & Schermvereeniging Excelsior' op. Excelsior is de Latijnse vergrotende trap van excelsus en betekent 'steeds hoger'. Tot voorzitter werd de kleine Jan van Stralen gekozen. Koos Plu werd secretaris, Henk Laurier penningmeester en Koos Kettenis commissaris. De jongens vergaderden, zittend op hun klompen, in de gang van vader Van Stralen aan de Langegracht 184. Papier was schaars, zodat op een opengescheurde bruine puntsuikerzak het reglement werd geschreven met in een hoek nog juist ruimte voor artikel 2: royerling bij het niet tijdig voldoen van de contributie.

Er was geen vast vorm voor 'oefenen'. De acrobatische toeren vonden in de open lucht plaats en uit latere overzichten krijgt men de indruk dat de nieuw gekozen voorzitter Machiel Galjaard degene was die als eerste het initiatief nam voor het binnen oefenen. Echter al op 7 juli verzochten Van Stralen en Plu het college van B en W van Leiden om een gymnastiekzaal te mogen huren. Hun verzoek was goed voorbereid. Uit informatie was al gebleken dat de zaterdagavond beschikbaar was.

'Ondergetekenden Jan van Stralen, wonende Langegracht 184 en Jacobus Plu, wonende Tweelingstraat No. 6, respectievelijk Voorzitter en secretaris der opgerichte Gymnastiek- en Schermvereeniging 'Excelsior', geven met verschuldigden eerbied te kennen, dat zij door het besluit hunner vergadering van 3 Juli gemachtigd zijn aan Ued. Achtb. te verzoeken, om tot het houden van hunne oefeningen de Gymnastiekzaal der school van de Van der Werfstraat ten gebruike te mogen verlangen op voorwaarden, welke UEdelachtbaren daarvoor zouden stellen. Na onderzoek is het hun gebleken, dat genoemd lokaal Zaterdagavond disponibel is, welke avond zij zich zeer gaarne zouden willen oefenen. Dat het UEdelachtbaren moge behagen in deze voor ons gunstig te beschikken, verblijven wij met de meest verschuldigde hoogachting, J. van Stralen Voorzitter J. Plu Secretaris.'

Binnen de Leidse gymnastiekwereld en in roerige tijden van crisis en werkloosheid hield Excelsior zich met succes staande. Excelsior voerde frequent een eigen(zinnige) koers. Thans is zij de oudste gymnastiekvereniging van Leiden. Dat lukte omdat de vereniging jeugdig elan paarde aan een instelling van bestuurders die meevoelden met de arbeidende klasse. Excelsior stond pal voor afwisselende uurtjes trainen gekoppeld aan gezelligheid, zelfwerkzaamheid en saamhorigheid. Binnen de vereniging regelde men alles. Veel andere verenigingen waren daar dikwijls jaloers op: 'Bij Excelsior kan alles.' Inderdaad, dat kon ook en zelfs heden ten dage kan dat nog steeds. Vrouwen werden best gezien, maar niet op oefenavonden. Excelsior bleef decennia lang celibatair. Tijden veranderden en Excelsior moest mee. De ledenopbouw veranderde en dames slechtten het mannenbolwerk.

Excelsior werd niet voor niets stokoud. Toch is zij nog steeds vitaal en springlevend. Zou het dan toch kloppen: Mens sana in corpore sano. Een gezonde geest in een gezond lichaam. Ik denk het wel. Excelsior is een virus en ook ik ben er gelukkig mee besmet.

Emiel van der Hoeven, 2007.